

L'onomàstica i el despoblament a les comarques de la Diòcesi de Tortosa (III)

Un altre cas és el nom de la comarca Terra Alta. Quan la Generalitat republicana va crear les comarques, va instaurar-hi aquest nom. La meua comarca, des de principis del segle XIV, concretament des del 1319, amb la desaparició de l'Orde del Temple i la substitució per l'Orde de l'Hospital, es coneixia per *Castellania d'Amposta*, com ho puc demostrar amb els documents dels arxius existents i amb el nom geogràfic que sempre se la va conèixer. Però, malgrat els requeriments del teòleg i historiador, el doctor Joan Baptista Manyà, entre altres, com també el meu pare, el geògraf Pau Vila, comissionat per la Generalitat, el departament filològic de l'Institut d'Estudis Catalans, no ho va acceptar. Algú va creure que *Castellania* sonava a Espanya, quan la història ens deixa constància que sempre havia estat *Castellania* i que havia de continuar-hi aquest nom, naturalment sense Amposta, perquè quedava ben lluny del nostre territori comarcal, si bé el primer castellà o senyor provenia d'Amposta, i per això se li donava el nom de la capital del Montsià. Eren els temps de *Terra Baixa* d'en Guimerà, i la van batejar amb un noms estrofolaris de Terra Alta, quan l'alçada mitjana de la comarca és de 350 metres. El

Priorat té una altura superior i van mantenir-ne el nom aparegut paral·lelament al de la *Castellania*.

Quelcom semblant succeí amb *Orta d'Ebro*, al qual se li canvià el nom per *Horta* amb *h*, aquest en temps de la Mancomunitat. En tots els documents antics apareix *Orta* i inclús se'n disposa d'un de concret on apareix a la mateixa escriptura la partida *Hors*, escrit amb *h* dins el terme municipal d'Orta, escrit sense *h*. I si mal no recordo és del segle XIX. He fet gestions directes, com és la voluntat de la majoria de la població, per rectificar-ne el nom, i mai he rebut la resposta satisfactòria.

Alguns cognoms s'han castellanitzat, com *Castell* o *Villafranca*, un sense *ll* i l'altre sobrant-li una *l* i, el canvi de la grafia *ny* per la *ñ* castellana, com és el cas del meu segon cognom, *Estopinyà*, quan escrivans poc professionalitzats van canviar-los el nom i ara els ha quedat com a definitiu. Pel que fa als noms dels acabats de naixer, a partir d'haver guanyat la guerra el general Franco, després del cop d'Estat, els infants s'inscrivien a l'Església i al registre, amb noms com *Mariano*, *José*, *Miguel* o *Francisco*, quan a casa els cridaven *Marià*, *Josep* o *Miquel*. Malauradament molt pocs cognoms i noms s'han

anat a canviant, com és possible fer-ho al Registre corresponent. Jo tinc *Anton*, al meu DNI, que era el nom del meu pare i és el d'un dels meus fills i del net, quan hi constava *Antonio*, amb el qual encara estic inscrit a la parròquia de quan em batejaren; i també em vaig canviar la grafia *ñ* per *ny*.

Als pobles, la gent coneixia els seus veïns pel malnom o renom de la casa, de *cal Coix*, pels defectes físics d'alguns dels seus avantpassats, *lo Potacari*, per l'ofici, *Caga-paelles*, en sentit burlesc, la *Bassassa*, del lloc on vivia, *lo Pentinat*, pel seu aspecte físic, *l'Asconenc* per la seva procedència o *Saltabalcons* per la seva afició a entrar a casa d'altri. Ara, els infants i els joves ja es coneixen pel cognom i mai pel malnom. Quan els meus nets van de festa amb els universitaris d'altres comarques, cap d'ells coneix el renom amb què aquella família és coneguda des de fa segles al seu poble. Tots, uns i altres, es criden pel nom o pel cognom. I quan els nets més joves, d'escola secundària, van a la festa al poble del costat, succeeix el mateix. Només la gent gran, quan es parla d'una persona del poble, empra el nom de la casa i poquíssims, els cognoms. *La Maria*, *la filla del Tartaner* o *Josefina*, *la Bateana*, diuen i la gent ho

entén ràpidament, ben al contrari si en diuen la *Maria Valls* o la *Josefa Jornet*.

Conèixer els noms de les partides de terra, les coves, les fonts, les finques, els avencs, els camins, les carrerades, les quadrilles, els corrals i descansadors de bestiar, les eres, els indrets singularitzats, les muntanyes, les basses, els boscos, els forns de calç i de guix, les valls, els barrancs, els molins, els rius i corrents d'aigua, i els noms de les persones, forma part de la història de cada poble. I, en aquest moment, quan la pagesia i la ramaderia, perden pistonada i deixen de ser la base de l'economia de cada municipi, els noms es van perdent i consegüentment desapareix part de la història local. I perdre part d'això, que és teu i que et pertany per herència dels pares, avis i avantpassats, representa malbaratar coneixements del teu propi ser, de la societat en la qual has vist per primer cop la llum, del lloc on has mamat la llet de la mare, has respirat el seu aire, on has conviscut amb els veïns i amics del carrers, de l'escola i del poble. En definitiva, el que ets tu i representes, si no ho coneixes, ni ho vols sentir de la teua propietat, discorres per un camí que destrueix la marxa de la vida cultural i social de la comunitat on has

Anton Monner
cronista de Gandesa

nascut. Vet aquí la importància de la toponímia i l'antroponímia per al coneixement de les persones i el pas dels anys de cada poble.

Les escoles i els mestres, haurien de rebre instruccions d'alliçonar els infants per estimar la terra, el poble i la comarca on viuen. Als estudiants se'ls hauria de donar classes d'història local i comarcal i, amb aquesta, demanar als professors que els alumnes preguntesin als pares i avis noms de lloc i malnoms de cases. Ho deixo a l'aire, però és quelcom que s'hauria de promociónar des del Departament d'Ensenyament i d'entitats culturals com l'Òmnium. Ensenyar als alumnes de les escoles a estimar el seu propi poble serviria per arrelar-los i, en molts casos, per seguir estudiant la carrera universitària i perquè la puguin exercir el territori on han nascut.